

УДК 930.2(470):94(476)«13/17»

С. П. Стрэнкоўскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
першы прарэктар (Мінскі гарадскі інстытут развіцця адукацыі)

СУЧАСНАЯ ЎКРАЇНСКАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ ГАРАДСКОГА САМАКІРАВАННЯ Ў ВЯЛКІМ КНЯСТВЕ ЛІТОЎСКИМ У XIV–XVIII СТСТ.

Аўтарам разгледжаны манаграфіі і навуковыя артыкулы сучасных украінскіх гісторыкаў, у якіх закранаюцца пытанні гарадскога самакіравання Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) у XIV–XVIII стст. Адзначаны найбольш цікавыя і перспектыўныя меркаванні, якія могуць быць асновай для далейшага даследавання праблемы. Ахоплены асноўныя дасягненні сучаснай украінскай айчынай гісторыі і гісторыі дзяржавы і права, погляды ўкраінскіх гісторыкаў на самакіраванне гарадоў феадальнай эпохі. Адзначаны разыходжанні ў поглядах на яго структуру і прававыя асновы.

The article contains monographs and scientific articles of modern Ukrainian historians, where questions of the municipal government of the Grand duchy of Lithuania at the end of XIV–XVIII centuries are mentioned. The most interesting and perspective views are noted that may be used as the basis for further study of the problem. The main achievements of modern Ukrainian national history and history of state and law and the views of Ukrainian historians on the self-government of the cities during the feudal era are covered. Differences in opinions on its structure and legal foundation are also pointed.

Уводзіны. Самакіраванне гарадоў, заснаванае на нямецкім праве, заўсёды было прадметам гістарычных даследаванняў і дыскусій. Набыццё рэспублікамі былога СССР суверэнітэту і незалежнасці выклікала да жыцця працэсы дзяржаўнага будаўніцтва, часткаю якіх было стварэнне ўласных сістэм мясцовага, у тым ліку гарадскога, самакіравання. Гэта выклікала рост цікавасці розных колаў грамадства да гісторыі самакіравання на тэрыторыі сваёй краіны. Адпаведна, актуальнасць набываюць гістарычныя даследаванні, прысвечаныя формам, структуры і дзейнасці інстытутаў гарадскога самакіравання ў феадальную эпоху, калі значная колькасць гарадскіх паселішчаў карысталася нямецкім правам. Да таго ж погляды сучасных украінскіх гісторыкаў даволі мала выкарыстоўваюцца ў сённяшняй айчынай гістарыяграфіі па пытаннях самакіравання гарадскіх паселішчаў Беларусі, заснаванага на магдэбургскім праве.

Асноўная частка. Асаблівасці гістарычнага шляху Украіны, знаходжанне асобных яе частак у XIV–XVIII стст. у межах розных дзяржаўных утварэнняў прывялі да складвання рыс гарадскога самакіравання, уласцівых для розных рэгіёнаў краіны. Гэта абумовіла неабходнасць больш шырокага, чым у Беларусі, асэнсавання сутнасці нямецкага права і шляхоў яго ўсталявання ва ўкраінскіх гарадах. Сучасны даследчык гістарыяграфіі магдэбургскага права на Украіне Т. Д. Гашко вылучае шэраг дыскусійных пытанняў у гістарыяграфіі гарадскога самакіравання, заснаванага на магдэбургскім праве: прычыны ўвядзення магдэбургскага права ў гарадах; яго сувязь з нямецкай каланізацыяй; генэзіс гарадоў і сувязь з нямецкім правам; сувязь паміж гарадамі-магдэбургіямі і гарадамі Стара-

жытнай Русі; дэмакратызм нормаў магдэбургій; роля магдэбургскага права ў развіцці гарадоў Украіны; тэрміналогія пытання [1].

Найбольшай сістэмнасцю і паўнотой разгляду магдэбургскага самакіравання на Украіне вызначаецца доктарская дысертацыя М. М. Кабылецкага «Магдэбургскае права і яго ўсталяванне на Украіне (XIV – першая палова XIX ст.)», абаронена даследчыкам у 2010 г. [2]. Абароне папярэднічала выданне манаграфіі [3] і шэрага артыкулаў па асобных пытаннях развіцця гарадскога самакіравання, заснаванага на магдэбургскім праве. Акрамя станаўлення і развіцця нямецкага права ўласна на Украіне, аўтар падрабязна разглядае генэзіс магдэбургскага права, прасочвае яго распаўсюджанне з Магдэбурга на гарады Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Пры гэтым гісторык сцвярджае, што гарадское права было першапачаткова звычайным, комплексам сацыяльных правоў і абавязкаў, што яно «стала таксама перадумоваю, прычынай, вынікам грамадскіх зменаў рэвалюцыйнага характару, сімвалам новага, антыфеадальнага грамадства», «развівалася, узбагачалася за кошт правілаў гандлю і рамяства, а менавіта ў рэчышчы прыватнага гандлёвага права», «адрознівалася ад феадальнага права і кананічнага права перш за ўсё правам купцоў і рамеснікаў, якія ўтваралі саслоўе мяшчан» [2, с. 26]. Зыходзячы з апошняга, гісторык не лічыць гарадское права феадальным і сцвярджае, што яно «аб'ектыўна забяспечвае фарміраванне самакіравальнай (муніцыпальнай) улады, якая становіцца публічнай», але пры гэтым адрозніваецца ад дзяржаўнай сваім дэмакратызмам [2, с. 27].

Па меркаванні вучонага, развіццё гарадскога права дапамагло гарадам стаць асобнымі

сацыяльнымі інстытутамі – гарадскімі абшчынамі. Пашырэнню гарадскога права садзейнічалі яго адкрытасць і гнуткасць. Адной з асаблівасцей магдэбургскага права, адзначанай даследчыкам, з’яўляецца адсутнасць яго адзінага кадыфікаванага акта. Праз выкарыстанне твораў гласатараў і каментатараў рымскага права магдэбургскае садзейнічала яго распаўсюджанню на Украіне. М. М. Кабылецкі падтрымлівае думку пра існаванне прасторавай і прававой лакацыі гарадоў як этапаў надання магдэбургскага права. У сярэдзіне XVII ст. гісторык налічвае на Украіне каля 1000 гарадоў, якія мелі апошняе. Сярод прычын увядзення магдэбургскага права вучоны вызначае ўрбанізацыю, падзел працы, развіццё гандлю, пашырэнне хрысціянства, станаўленне еўрапейскага рынку, камунальную рэвалюцыю, волю гарадскіх абшчын да самакіравання і набыцця яго гатовых узораў. Пры гэтым аўтар адзначае ўніверсальнасць магдэбургскага права, яго дагаворны, свецкі і камунітарны характар. Канкрэтныя гістарычныя ўмовы прыводзілі да пашырэння на ўкраінскіх землях такіх відазмяненняў магдэбургскага права, як хэлмінскае і шрэдскае права. Аўтар адзначае ўплыў на апошнія фламандскага права, прыстасаванасць іх да мясцовых умоў. Яшчэ адной асаблівасцю выкарыстання нямецкага права на Украіне (у прыватнасці Заходняй), па словах М. М. Кабылецкага, было выкарыстанне яго не толькі гарадамі, але і вёскамі. На думку даследчыка, магдэбургскае права садзейнічала ўсталяванню на Украіне еўрапейскай мадэлі гарадскога самакіравання [2, с. 27–29].

Пры гэтым М. М. Кабылецкі называе магдэбургскае права на ўкраінскіх землях украінскім гарадскім правам, ігнаруючы падабенства яго на ўкраінскіх землях ВКЛ да агульных узораў магдэбургскага права ў гэтай дзяржаве, як, адпаведна, на ўкраінскіх землях Кароны – да агульнапольскіх узораў. Гісторык адзначае, што на землях Гетманшчыны магдэбургскае права было агульнадзяржаўным, бо выкарыстоўвалася ў гарадскіх і казацкіх судах. Яно стала адной з падстаў кадыфікацыі права Украіны ў XVIII – першай палове XIX ст. [2, с. 29–30].

Асобна М. М. Кабылецкі адзначае ролю польскіх каменціраваных перакладаў магдэбургскага права ў дзейнасці органаў самакіравання ўкраінскіх гарадоў [4].

Даволі падрабязны аналіз магдэбургскага права на Украіне ў XIV–XVI стст. дае Т. Д. Гашко [1]. Комплексна прааналізаваўшы дыскусійныя моманты гістарыяграфіі гэтага пытання, аўтар разгледзела нямецкую каланізацыю і пашырэнне магдэбургскага права на ўкраінскіх землях, крыніцы магдэбургскага

права ўкраінскіх гарадоў, лакацыйныя працэсы, структуру і функцыі органаў гарадскога самакіравання. Гісторык шырока выкарыстоўвае магчымасці параўнання ўкраінскіх узораў з тымі, якія дзейнічалі на беларускіх і літоўскіх землях ВКЛ. Т. Д. Гашко сцвярджае, што хоць штуршком да пранікнення нямецкага права на Украіну была нямецкая каланізацыя, аднак яно не было чужародным і штучным. Аўтар адзначае, што прававая лакацыя «не была ні пачаткам, ні канцом фарміравання органаў самакіравання». Пры гэтым даследчык адмаўляе спробы некаторых гісторыкаў вывесці гарадское самакіраванне XIV–XVI стст. з вечавых інстытутаў Кіеўскай Русі, хоць даўнейшае звычайнае права і зрабіла на яго пэўны ўплыў. На думку Т. Д. Гашко, аснову самакіравання стварылі прававыя нормы, «запазычаныя з Захаду». Падкрэсліваецца тэзіс пра тое, што магдэбургскае права з’яўлялася прававым афармленнем працэсу фарміравання мяшчанскага асноўнага права, які быў заканамерным. Па прычыне адсутнасці адзінага кодэкса магдэбургскага права ў гарадах назіраліся пэўныя складанасці, а неаднойчы і бязладдзе. Пры гэтым магдэбургскае самакіраванне садзейнічала развіццю самасвядомасці мяшчан, умацоўвала дэмакратыю і законнасць. Характэрнымі рысамі XVI ст. гісторык лічыць, з аднаго боку, алігархізацыю органаў гарадскога самакіравання, а з другога – з’яўленне інстытутаў грамадскага кантролю. Апошні працэс Т. Д. Гашко лічыць агульнай рысай гарадскога самакіравання Цэнтральна-Усходняй Еўропы пад уплывам ідэй Адраджэння. Цікавай з’яўляецца думка даследчыцы пра змяненне элементаў магдэбургскага права ў самакіраванні і, наадварот, павелічэнне рысаў звычайнага права ў яго канкрэтных праявах у гарадскіх паселішчах з захаду на ўсход краіны. Вынікам гэтага, па словах Т. Д. Гашко, з’явілася адсутнасць на Украіне адзінай сістэмы магдэбургскага права. На думку даследчыцы, існавала сукупнасць розных варыянтаў гарадскога самакіравання, якія мелі агульнае паходжанне і назву. Адзначаючы важнае месца магдэбургскага права ў гісторыі Украіны, гісторык, разам з тым, гаворыць пра тое, што яно не адыгрывала такой важнай ролі, як у Цэнтральнай Еўропе.

Можна гаварыць пра тое, што падставай для напісання манаграфій [1; 5] паслужыў дэталёвы аналіз украінскай і польскай гістарыяграфіі магдэбургскага права Цэнтральна-Усходняй Еўропы XIII–XVIII стст., зроблены Т. Д. Гашко ў кандыдацкай дысертацыі [6]. Вылучыўшы асноўныя этапы гістарыяграфіі і іх характэрныя рысы, гісторык зрабіла шэраг цікавых высноў. Так, яна лічыць, што ўласцівай рысай польскай гістарыяграфіі было перабольшанне

ролі цивілізаційнай місці каланістаў на тэрыторыях Украіны і Беларусі, пазіцівісцкі падыход да выкладання вынікаў даследаванняў, малая ўвага да асобных (у першую чаргу крызісных) перыядаў існавання магдэбургскага самакіравання і яго тэрытарыяльнай дыферэнцыяцыі.

А. В. Рэзнікаў разглядае магдэбургскае права на Украіне з гісторыка-прававых пазіцый. Ён бачыць прыняцце магдэбургскага права як паказальнік «еўрапейскасці», важны крок да «інтэграцыі ўкраінства ў еўрапейскую супольнасць». На думку гісторыка, можна казаць пра падабенства арганізацыйнай пабудовы ўкраінскіх і заходнееўрапейскіх гарадоў. Пры гэтым ўкраінская мадэль самакіравання адрозніваецца большым «умяшальніцтвам цэнтральнай улады ў жыццё гарадоў», што тлумачыцца прызначэннем войтаў. А. В. Рэзнікаў таксама лічыць перабольшаннем сцвярджэнне пра абмежаванне правоў украінскага праваслаўнага насельніцтва. Гісторык у якасці адной з прычын надання нямецкага права называе імкненне гаспадароў да матэрыяльнай падтрымкі з боку гарадоў. Такая аплата была рознай, але стварала даволі значныя сумы. Пры гэтым дзяржава стымулявала эканамічнае развіццё гарадскіх паселішчаў [7].

Асобную старонку ўкраінскай гістарыяграфіі гарадскога самакіравання складаюць працы, прысвечаныя самакіраванню зямель Украіны і некаторых гарадскіх паселішчаў. Так, аднаму з першых выпадкаў падаравання магдэбургскага права ўкраінскім гарадам – наданню яго Санаку – прысвечаны артыкул М. М. Кабылецкага [8]. Аўтар разглядзеў прывілеі на магдэбургскае права, першасную структуру гарадскога самакіравання Санака; прывёў лацінскі тэкст і ўкраінскі пераклад фундацыйнай граматы Юрыя Тройдэнавіча.

В. Кіселічнік прааналізаваў сутнасць паняцця, крыніцы, перыядызацыю і змест львоўскага гарадскога права [9]. Даследчык гісторыі і права адзначаў, што львоўскае гарадское права як права, пачатак якому паклала падараванне Львову магдэбургскага права і развіццё якога прыпадае на часы сярэднявечча, дзейнічала і ў аўстрыйскі перыяд, калі гарадская абшчына карысталася шырокай аўтаноміяй. Вучоны пад гарадскім правам разумее натуральнае права абшчыны на самакіраванне; права як спалучэнне актаў гарадскога самакіравання; права на атрыманне гарадскога грамадзянства. У артыкуле аналізуецца ўсе названыя праявы гарадскога права, функцыі гарадской рады і судаў. Вынікам адаптацыі нормаў магдэбургскага права да патрэб гарадской абшчыны, на думку В. Кіселічніка, і было з'яўленне асобнага львоўскага гарадскога права. Само ж магдэбургскае права

было «хартыйай, якая гарантавала мяшчанам пэўную меру самастойнасці». Даследчык таксама адзначае, што ў гісторыя самакіравання Львова «цэхавае самакіраванне было прыкладам аб'яднання тэрытарыяльнай і прафесійнай асновы ва ўтварэнні самакіравальных структур».

Таксама самакіраванню Львова прысвечаны шэраг даследаванняў М. М. Капралы. Аналізуючы функцыянаванне органаў улады Львова ў XIII–XVIII стст., гісторык прыйшоў да высновы, што сістэма ўладных структур горада пачала фарміравацца з моманту надання магдэбургскага права і існавала да 1786 г., калі была скасавана аўстрыйскімі ўладамі. Аўтар паказвае аб'ём паўнамоцтваў і дзеянні войта, рады, лавы, другарадных і дапаможных інстытутаў, іх нацыянальны склад. Таксама паказана барацьба абшчыны з патрыцыятам і змаганне армянскай і русінскай абшчыны за ўдзел у гарадскім самакіраванні [10].

А. Заяц разглядае ўрбанізацыйныя працэсы на Валыні. На думку даследчыка, лакацыя закладала не столькі новае паселішча, колькі новую грамаду, у аснове якой была асобая ўнутраная структура мяшчанства. Самакіраванне ў іх абапіралася на лакацыйныя прывілеі і дакументы, якія дэкларавалі адныя і тыя ж нормы арганізацыі гарадской улады, таму і гарадское самакіраванне было аднатыпным. Па меркаванні А. Заяца, магдэбургскае права атрымала агульную вядомасць, дзякуючы творам Я. Ласкага, М. Яцкера і асабліва Б. Граіцкага. На думку гісторыка, магдэбургскае права не было чымсьці акамянелым, а развівалася і мадыфікавалася, зыходзячы з мясцовых умоў. Несла яно не дробязную рэгламентацыю гарадскога жыцця, а яго пэўную арганізацыю: асабістую свабоду мяшчан, упарадкаванне павіннасцей, прасторавую перабудову, гарадское самакіраванне. Мера ўсталявання гэтых элементаў вызначалася самімі жыхарамі і ўласнікамі гарадоў. Магдэбургскае права давала мяшчанам магчымасць выбіраць і змяняць сваю прафесію, стварала ім прававую аснову для гандлёва-рамесных заняткаў. Адлюстроўвалі і абаранялі інтарэсы мяшчанства, як піша А. Заяц, рада і лава, на чале якіх стаяў войт. Апошні інстытут быў цэнтральным у сістэме самакіравання. Рада з'яўлялася галоўным адміністрацыйным органам, папаўнялася з ліку лаўнікаў, таму гэтыя органы не былі антаганістычнымі [11, с. 137–146].

А. Заяц таксама даследаваў магдэбургскае права ў гарадах Правабярэжнай Украіны ў XVI – першай палове XVII ст. [12]. Пры гэтым гісторык лічыць, што магдэбургскае права гарадоў Правабярэжнай Украіны цяжка назваць поўным, бо нават у вялікіх гарадах яно было істотна аб-

межавана ўладай старастаў і ваяводаў, а ў мяшчан былі пэўныя абмежаванні свабоды. Пры гэтым магдэбургскае права садзейнічала далучэнню мяшчан да сістэмы еўрапейскага самакіравання.

Н. Білабус, разглядаючы гарадское самакіраванне Кіева, заснаванае на магдэбургскім праве, параўноўвае яго з іншымі гарадамі ВКЛ. Даследчыца лічыць асабліва сцю гэтай дзяржавы тое, што магдэбургскія прывілеі надаваліся ўжо існуючым гарадам і што большая частка магдэбургскіх абшчын размяшчалася ў яго заходняй частцы. Ва ўсходняй жа колькасць такіх гарадоў была невялікай і атрымоўвала яна магдэбургскае права даволі позна [13, с. 40]. Войты ў гарадах ВКЛ, на думку Н. Білабус, прызначаліся або абіраліся пераважна з прадстаўнікоў вярхоў мяшчанства, пакупка войтаўскіх урадаў была мала пашыранай і позняй з'явай, таму войты выступалі асобна ад органаў гарадскога самакіравання [13, с. 91–92]. Н. Білабус піша, што лава была падпарадкаваная радзе. У XV–XVII стст. у каронных і велікакняжацкіх гарадах склаліся розныя арганізацыйныя мадэлі кіравання [13, с. 114–116].

Заснаванне магдэбургскага права гарадамі Галічыны даследаваў І. І. Бойка. Даследчык лічыць гэты працэс аб'ектыўным вынікам сацыяльна-эканамічнага і палітычнага развіцця галіцкіх украінцаў, інтэнсіўнага развіцця рамяства і гандлю ў гарадах Галічыны ў XIV–XV стст. Падставу для развіцця гарадскога самакіравання тут заклалі яшчэ прывілеі галіцка-валынскіх князёў на нямецкае права. Польскія каралі, на думку гісторыка, толькі «надалі пэўнае спрамаванне развіццю магдэбургскага права». Прававыя канструкцыі апошняга, па прычыне ўплыву рымскага права, пазітыўна ўздзейнічалі на ўдасканаленне права ўкраінскага народа. Пры гэтым І. І. Бойка лічыць, што, уводзячы магдэбургскае права, польскія каралі абмяжоўвалі правы галіцкіх украінцаў на гарадское самакіраванне згодна з мясцовымі традыцыямі, але разам з тым пад уздзеяннем нямецкага права пазітыўна развіваўся менталітэт насельніцтва і ствараліся ўмовы для з'яўлення элементаў грамадзянскай супольнасці. Акрамя таго, гісторык не пагаджаецца з меркаваннямі М. М. Кабылецкага пра існаванне магдэбургскага права ў сёлах Галічыны ў XIV–XVI стст., бо яно было ўласна гарадскім па сваёй сутнасці. На думку гісторыка, яго маглі выкарыстоўваць толькі ў месцах кампактнага рассялення нямецкіх каланістаў [14].

А. В. Бортнікава даследавала граматы на магдэбургскае права Луцку XV–XVI стст. У артыкуле прыведзены таксама пераклады прывілеяў каралей Уладзіслава-Ягайлы, Жыгімонта Аўгуста і

Стэфана Баторыя. Аўтар лічыць, што адзначаныя прывілеі аформілі Луцк у якасці самастойнай адміністрацыйнай адзінкі ВКЛ, што яны сведчаць пра стабільнасць гарадской палітыкі ў Кароне і ВКЛ. Размяжоўвалася ўлада горада і замка, ліквідавалася дзеянне мясцовага права за выключэннем тых палажэнняў, якія не супярэчылі магдэбургскаму праву [15]. Таксама даследчыца прааналізавала функцыянаванне войтаўскай улады ў Луцку першай паловы XVI ст. Яна прыйшла да высновы пра існаванне войтаў у горадзе з XV ст., пра прыналежнасць войтаў да вышэйшых слаёў грамадства і паступовы рост іх паўнамоцтваў. Войты ў Луцку прызначаліся, а іх намеснікі – ландвойты – выбіраліся бурмістрамі, радцамі і грамадою [16].

Дзейнасці чарнігаўскага магістрата ў другой палове XVII–XVIII ст. прысвечана кандыдацкая дысертацыя Г. С. Даманавай. Аўтар у комплекс даследавала гарадское самакіраванне Чарнігава ад моманту падаравання магдэбургскага права ў 1623 г., склад, юрысдыкцыю і дзейнасць магістрата, яго ўзаемаадносіны з казацкай уладай [17].

Т. В. Сідарук у сваёй кандыдацкай дысертацыі закранае пытанні функцыянавання гарадскога самакіравання Ратна. Паказаны структура органаў самакіравання, іх дзейнасць, ўзаемаадносіны з інстытутамі дзяржаўнай улады на тэрыторыі Ратненскага староства ў XVI–XVII стст. [18].

А. Грэчыла, разглядаючы пытанні геральдыкі ўкраінскіх гарадоў, гаворыць пра першапачатковае пашырэнне магдэбургскага права на Украіне ў сувязі з захадамі ўладаў па запрашэнні нямецкіх каланістаў на землі, якія былі спустошаны мангола-татарскім нашэсцем. Сярод іншых прычын называецца імкненне вялікіх князёў літоўскіх да замацавання на новых памежных тэрыторыях. Судаводства па магдэбургскім праве, па меркаванні А. Грэчылы, уводзілася і ў пэўных сёлах, але без утварэння самакіравання, якое было ўласціва толькі гарадам. Па прыкладзе вялікага князя, магдэбургскае права надавалі і буйныя феадалы. У прыватных гарадах самакіраванне мела абмежаваны характар. Бельскі сейм 1564 г. узорам для магдэбургіі Украіны зацвердзіў Вільню. У канцы XVI ст., на думку даследчыка, пачынаецца значнае абмежаванне гарадскога самакіравання старастамі. Як піша А. Грэчыла, у Гетманшчыне магдэбургскае самакіраванне захавалі толькі вялікія гарады, а малыя і мястэчкі мелі няпоўнае, ратушнае самакіраванне, прычым казацкая старшыня прымала захады да ліквідацыі як аднаго, так і другога. А. Грэчыла таксама лічыць, што існавала практыка, згодна з якой прывілеі дзейнічалі толькі ў час панавання гаспадара, які іх надаў. Сімвалам самакіравання горада быў герб, які размяшчаўся на яго

печатцы. Прычым войтаўска-лаўніцкія пчаткі мелі герб у відазмененым выглядзе [19].

Українскія гісторыкі пэўную ўвагу надаюць даследаванню дзейнасці рамесніцкіх цэхаў. Агульную характарыстыку іх арганізацыі і прававых прынцыпаў дзейнасці дае М. М. Кабылецкі [20]. Даследчык робіць высновы, што структура ўкраінскіх цэхаў адпавядала арганізацыйным нормам цэхаў нямецкіх і іншых еўрапейскіх гарадоў з магдэбургскім правам. Менавіта праз цэхі адбываліся кантакты з нямецкімі гарадамі і набліжэнне ўкраінскіх гарадоў «да еўрапейскіх стандартаў». Генэзіс львоўскага цэха мечнікаў, яго структуру, склад і дзейнасць паказаў у сваім артыкуле А. Галяздрэнка [21]. Музычнаму цэху Чарнігава ў другой палове XVII–XVIII ст. прысвечана праца С. В. Шчарбіны [22].

Погляды на праблему нямецкай каланізацыі на Галічыне падсумаваў у сваім артыкуле І. Маналаты. Ён лічыць, што каланізацыя адбывалася пры падтрымцы галіцка-валынскіх князёў, а потым польскіх каралёў. Магдэбургскія абшчыны і самакіраванне ўтварыліся па прычыне асаблівага месца немцаў у структуры гарадскога насельніцтва Галічыны. Нямецкае права паслабляла залежнасць гарадоў ад феадальнай дзяржавы і асобных феадалаў. На працягу XIV–XVII стст., па словах гісторыка, магдэбургскае права пераўтварылася ў агульнапрынятую норму гарадской улады. Пры гэтым яно садзейнічала дэнацыяналізацыі ўкраінскіх земляў [23].

А. В. Резнікаў правёў даследаванне скасавання магдэбургскага права на ўкраінскіх землях, якія адышлі да Расіі і Аўстрыі. Магістраты, якія яшчэ дзейнічалі пэўны час, ужо не маглі выратаваць сітуацыю. Закранута дзейнасць Чатырохгадовага сейма Рэчы Паспалітай па правядзенні гарадскіх рэформаў. Памылкова адзначаецца, што Таргавіцкая канфедэрацыя скасавала мясцовае самакіраванне [24].

Заклучэнне. Такім чынам, ва ўкраінскай гістарыяграфіі назіраецца рост інтарэсу да праблем генэзісу, структуры і асаблівасцей магдэбургскага права ў гарадах феадальнага часу. Вынікам даследаванняў стаў шэраг манаграфій, дысертацый і значная колькасць навуковых артыкулаў па гэтай тэматыцы. Знаходжанне асобных украінскіх земляў у складзе ВКЛ і Польшчы абумовіла пэўнае адрозненне ў формах і прававых асновах гарадскога самакіравання. Увядзенне ў навуковы зварот значнай колькасці крыніц, аналіз гістарыяграфічнай базы XIX–XX стст. па азначанай праблеме дазволіў украінскім гісторыкам зрабіць шэраг цікавых высноў. Аднак вельмі спрэчнай з'яўляецца думка пра існаванне ў азначаны час украінскага гарадскога права. Хутчэй, гэта было, адпаведна, гарадское

права ВКЛ і гарадское права Кароны. Назіраецца разыходжанне поглядаў на ўплыў магдэбургскага права на прававое становішча ўкраінскага насельніцтва, маштабы нямецкай каланізацыі, наяўнасць нямецкага права ва ўкраінскіх сёлах і інш. Разам з тым, працы ўкраінскіх гісторыкаў уяўляюць значную цікавасць і могуць выкарыстоўвацца для параўнання ў працэсе даследавання самакіравання беларускіх гарадоў феадальнай эпохі.

Літаратура

1. Гошко, Т. Міське самоврядування на украінських землях у 14–16 стст. [Электронный ресурс] / Т. Гошко. – 2011. – Режим доступа: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001097/01/99.pdf>. – Дата доступа: 04.11.2011.
2. Кобилецкий, М. М. Магдебургское право і його застосування в Україні (XIV – 1 пол. XIX ст.): автореф. дис. ... докт. юр. наук / М. М. Кобилецкий. – Львів, 2010. – 40 с.
3. Кобилецкий, М. М. Магдебургское право в Україні (XIV – 1 пол. XIX ст.): історико-правове дослідження / М. М. Кобилецкий. – Львів: ПАІС, 2008. – 406 с.
4. Кобилецкий, М. М. Бартоломій Б. Гроїцкий та його дослідження магдебургського права / М. М. Кобилецкий // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2007. – Вип. 44. – С. 90–96.
5. Гошко, Т. Нариси з історії магдебургського права в Україні XIV–XVII стст. / Т. Гошко. – Львів: Афіша, 2002. – 254 с.
6. Гошко, Т. Д. Магдебургское право Центрально-Східної Європи XIII–XVIII стст. в українській та польській історіографії: автореф. дис. ... канд. ист. наук / Т. Д. Гошко. – Київ, 1999. – 21 с.
7. Резников, А. В. Магдебургское право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис): монографія / А. В. Резников. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 208 с.
8. Кобилецкий, М. М. Надання місту Сяноку магдебургського права / М. М. Кобилецкий // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2006. – Вип. 42. – С. 82–89.
9. Кіселічник, В. Львівське міське право: поняття, джерела, періодизація та зміст / В. Кіселічник // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 102–110.
10. Капраль, М. М. Функціонування органів влади Львова ў XIII–XVIII стст. (Наріс історії інститутів магдебургського права) [Электронный ресурс] / М. М. Капраль. – 2011. – Режим доступа: <http://www.history.org.ua/JournALL/journal/2006/5/7.pdf>. – Дата доступа: 04.11.2011.
11. Заєць, А. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття / А. Заєць. – Львів: Добра справа, 2003. – 206 с.

12. Заєць, А. Магдэбурзьке право в містах Правобережної України у XVI – першій половині XVII ст. / А. Заєць // Ефективність державного управління: зб. наукових праць. – 2009. – Вип. 18–19. – С. 229–236.
13. Білоус, Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Миська влада і самоврядування / Н. Білоус. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 360 с.
14. Бойко, І. Й. Застосування магдэбурзького права у Галичині в складі Польського королівства (1349 – 1569 рр.) / І. Й. Бойко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2008. – Том 21. – № 2. – С. 11–19.
15. Бортникова, А. В. Грамоты на магдебургское право городу Луцку XV–XVI вв. [Электронный ресурс] / А. В. Бортникова. – 2011. – Режим доступа: http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=2025&Itemid=5&limit=1&limitstart=2. – Дата доступа: 09.09.2011.
16. Бортникова, А. Джерела з історії вийтвства у місті Луцьку першої половини XVI ст. [Электронный ресурс] / А. Бортникова. – 2011. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/kyev_old/2010_1/9_Bortnikova%2094-109.pdf. – Дата доступа: 03.11.2011.
17. Доманова, Г. С. Чернігівський магістрат: статус, структура та основні напрями діяльності (друга половина XVII–XVIII ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Г. С. Доманова. – Чернігів, 2007. – 18 с.
18. Сідорук, Т. В. Соціально-економічний розвиток Ратненского староства у XVI–XVII ст. (1500–1674): автореф. дис. ... канд. іст. наук / Т. В. Сідорук. – Запоріжжя, 2007. – 18 с.
19. Гречило, А. Магдебурзьке право та питання герба міста Києва (кінець XV–80-і рр. XVIII ст.) / А. Гречило // Самоврядування в Києві: історія та сучасність: матеріали міжнар. конф., присвяченої 500-річчю надання Києву магдебурзького права. – Київ, 2000. – С. 149–150.
20. Кобилецький, М. М. Організація та правові засади діяльності цехів у містах України за магдебурзьким правом / М. М. Кобилецький // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С. 71–76.
21. Голездренко, О. Львівській цех мечників / О. Голездренко // Дрогобичській краєзнавчій збірник / ред. кол. Л. Тимошенко [та ін.]. – Дрогобич: Коло, 2005. – Вип. IX. – С. 194–201.
22. Щербина, С. В. Музичний цех Чернігова (друга половина XVII–XVIII ст.) [Электронный ресурс] / С. В. Щербина. – 2011. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2010_57/kyl/ky11.pdf. – Дата доступа: 03.11.2011.
23. Монолатій, І. Німці Галицької Русі у структурі міської колонізації Польського королівства [Электронный ресурс] / І. Монолатій. – 2011. – Режим доступа: <http://history.iv-fr.net/article.php?id=267>. – Дата доступа: 04.11.2011.
24. Резніков, А. В. Щодо скасування магдебурзького права в українських землях [Электронный ресурс] / А. В. Резніков. – 2011. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/vlduvs/2008_4/08_4_1_4.pdf. – Дата доступа: 04.11.2011.

Пастушила 12.04.2012